

НОВИ ПРИЛОЗИ СРПСКОМ ПРАВОПИСУ

(Зборник радова са научног скупа
„АКТУЕЛНА ПИТАЊА СРПСКОГ ПРАВОПИСА”
одржаног у Андрићграду 13.10.2018)

Матица српска • Нови Сад
Андрићев институт • Андрићград
2019

Уређивачки одбор (Редакција)

Драган Станић
Срето Танасић
Милош Ковачевић
Мато Пижурица
Вељко Брборић

Приредио

Милош Ковачевић

Секрећари

Јулкица Ђукић и Валентина Илић

Рецензенти

Слободан Реметић
Драгољуб Петровић

Штампање ове књиге омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије

САДРЖАЈ

Предговор	7
<i>Мајло Пижурица</i> , ФИНО ПОДЕШАВАЊЕ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ И УСА- ВРШАВАЊЕ ПРИРУЧНИКА	9
<i>Срејло Танасић</i> , ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ПРАВОПИС	19
<i>Радоје Симић</i> , О СРПСКОМ ПРАВОПИСУ: МАЛЕ НАПОМЕНЕ О ВЕЛИКОЈ ТЕМИ	29
<i>Милорад Дешић</i> , ПРОЗОДИЈА И СЕМАНТИКА У СРПСКОМ ПРАВОПИСУ	41
<i>Вељко Брборић</i> , ОДНОС ОСНОВНОГ ПРАВОПИСА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И РАЗЛИЧИТИХ ПРАВОПИСНИХ ДЕРИВАТА	51
<i>Миланка Бабић</i> , О ПРИМЈЕНИ СЕМАНТИЧКИХ И ГРАМАТИЧКИХ КРИ- ТЕРИЈУМА НОРМИРАЊА У ПРАВОПИСУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА МА- ТИЦЕ СРПСКЕ	67
<i>Милош Ковачевић</i> , „НАЖАЛОСТ” А „НА СРЕЋУ”	81
<i>Сања Ђуровић</i> , ТРОЈАКО ПИСАЊЕ ТВОРЕНИЦА СА ПРЕФИКСОИДИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	93
<i>Илијана Чујиура</i> , О ПРАВОПИСНИМ РЕШЕЊИМА ВЕЗАНИМ ЗА ПРИЛО- ГЕ И ПРЕДЛОШКО-ПРИЛОШКЕ СПОЈЕВЕ	105
<i>Александра Лончар Раичевић</i> , О УСКЛАЂЕНОСТИ ПРАВОПИСНИХ ПРИ- РУЧНИКА У ПИСАЊУ И ИЗГОВОРУ СЛОЖЕНИХ ИМЕНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	117
<i>Душанка Вујовић</i> , ОРТОГРАФСКИ СТАТУС ДВОЧЛАНИХ НАЗИВА СА ПОЗИЦИОНО ИНДЕКЛИНАБИЛНОМ ИМЕНИЦОМ У ФУНКЦИЈИ ДЕТЕРМИНАТОРА	129

<i>Рајна Дражићевић</i> , ПРАВОПИСНА РЕШЕЊА НОВИХ РЕЧИ У СРПСКИМ ШТАМПАНИМ МЕДИЈИМА	141
<i>Јелица Стојановић</i> , ПРАВОПИСНЕ НЕДОУМИЦЕ И ПРОБЛЕМИ У ВЕЗИ СА ПИСАЊЕМ ВЕЛИКОГ И МАЛОГ СЛОВА КОД ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА	155
<i>Ана Јањушевић Оливери</i> , АКЦЕНАТСКА НОРМА И РЕФЛЕКС <i>ИЈЕ/ЈЕ</i> У ИЈЕКАВСКОМ ИЗГОВОРУ САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ ЈЕЗИКА	163
<i>Александар Милановић</i> , НАВОДНИЦИ: ТРАДИЦИЈА И СИСТЕМНОСТ У СРПСКОМ ПРАВОПИСУ	175
<i>Валентијина Илић</i> , СТАТУС ДУБЛЕТА У АКТУЕЛНОМ РЕЧНИКУ УЗ ПРАВОПИС СРПСКОГА ЈЕЗИКА МАТИЦЕ СРПСКЕ	185
<i>Изабела Бељић</i> , <i>Бојана Ковачевић Пејровић</i> , <i>Жељко Донић</i> , ПРАВОПИСНА НОРМА И ТРАДИЦИЈА У ТРАНСКРИПЦИЈИ ШПАНСКИХ ГРАФЕМА <i>СН</i> И <i>З</i> НА СРПСКИ ЈЕЗИК	217
<i>Градимиr Аничичић</i> , МУКЕ С ПРАВОПИСОМ У ДНЕВНИМ НОВИНАМА	235
<i>Милан Тасић</i> , ПРАВОПИС СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО ПРЕДМЕТ ЈЕЗИЧКОГ ПЛАНИРАЊА	243

*Рајна М. Драгићевећ**

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

ПРАВОПИСНА РЕШЕЊА НОВИХ РЕЧИ У СРПСКИМ ШТАМПАНИМ МЕДИЈИМА¹

У савременом српском језику расте број двочланих лексичких јединица које се састоје из две именице, од којих је прва непроменљива и понаша се као семантички детерминатор друге (нпр. *меџафон дијломаџија*). У српским штампаним медијима ове јединице пишу се одвојено (као две речи) или са цртицом (као полусложенице). Да би се ова правописна недоумица решила, мора се одредити семантички, синтаксички и творбени однос између чланова оваквих јединица. Њима се у славистици приступа на два начина. У раду се они описују, коментаришу, а на крају рада аутор износи сопствени предлог.

Кључне речи: неологизми, непроменљиви детерминатор, правопис, творба речи, српски језик.

1. Основне одлике неологизама у српском језику. Истражујући значење и употребу нових речи које су последњих година први пут забележене у српским штампаним медијима (исп. Драгићевећ 2019), закључили смо да се у српском језику појављује велики број нових речи, а медији су њихово важно извориште. Неологизми у српским медијима најчешће спадају у оказационализме. Може се претпоставити да је мала вероватноћа да ће много такве лексике завршити у основном лексичком фонду. То је лексика која припада периферији лексичког система српског језика. Дobar део те лексике везан је

* rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Опис и стандардизација савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

само за актуелни друштвени тренутак, неће постати фреквентан и ускоро се више неће употребљавати. Главна тенденција у мотивацији за настајање нове лексике јесте тежња ка експресивном изражавању. Циљ експресивизације новонастале лексике најчешће је обезвређивање (пејоративизација) људи, идеја, појмова итд. Пејоративизација се најефектније постиже изналажењем мотивације у речима које означавају вулгарне и баналне садржаје. Због тога се може рећи да матрица многих неологизама у српском језику прати следеће трендове: експресивизација → пејоративизација → банализација. То, другим речима, значи да највећи број неологизама које бележе српски штампани медији настају да би се нека појава или појединац одредили на нов, експресиван начин. Експресивизација није било каква, већ се одабране појаве или појединци, по правилу, именују пејоративним називима. Из пејоративизације, као резултат, произлази банализација.

2. Неологизми у словенским језицима. Банализација лексичког фонда резултат је утицаја глобализације на српски језик. Исти тај утицај приметан је и у свим осталим словенским језицима и као резултат има снижавање језичке културе и свођење многих функционалних стилова на разговорни. В. В. Химик у Предговору свог *Великог речника руског разговорног језика (Большой словарь русской разговорной речи)* примећује да је језичка заједница говорника руског језика почела постепено да се оријентише у својим језичким идеалима и еталонима на експресивни јавни језик средстава масовних информација, а не на језик руских писаца, као што је то било у XIX веку, и ту појаву назива *културним њреврајом*. Дошло је, сматра Химик, до преоријентације идеала високе, елитне културе ка масовној, општенародној. Популарност јединица ниског, грубог, комичног, ненормативног стила везана је, мисли Химик у Предговору свог речника, и за њихов функционални потенцијал, експресивност, привлачност и доступност за најшири круг говорника руског језика.

Е. Корјаковцева, руска и пољска лингвисткиња, у својим радовима (нпр. 2013; 2016) примећује да се последњих година у славистици повећава интерес за проучавање језика средстава масовне комуникације и да се том језику све чешће приступа као новом функционалном стилу, по много чему различитом од новинарског. Он нам, као лакмус, први указује на нове тенденције и њихов развој у језику. Према Корјаковцевој (2016: 8), главни узрочник процора професионалних стандарда „западног” новинарства у праксу словенских мас-медија јесте *информациона глобализација*. Центар одакле она шири свој утицај јесте Америка, па ова ауторка ставља знак једнакости између *глобализације* и *амероглобализације*, а Сједињене Америчке Државе назива *комуникационом империјом* (Корјаковцева 2013: 9).

3. Неологизми у важећем *Правопису* Матице српске. Пошто се број нових речи у српском језику увећава из године у годину, *Правопис* Матице српске,

природно, нема решења за све нове речи, а будући да многе од њих потичу из енглеског језика или су из енглеског језика у неком смислу позајмиле творбени модел, онда је, по правилу, неко правописно упутство потребно како бисмо прилагодили новонасталу реч нормативним начелима српског језика.

Приметили смо да се највећи број правописних проблема у вези с новим речима тиче састављеног и растављеног писања бројних нових вишеделних лексичких јединица у којима једна морфема, лексема или група речи има детерминативну улогу (углавном функцију атрибута). То су, на пример, ове лексичке јединице: *експрајрофий*, *фијнес ѿренер*, *лимун-жуија боја*. И сами аутори *Правописа* примећују овај проблем, па кажу:

Нормативисти су каснили за продором ове врсте иновација и умножавањем сличних склопова, а процене степена сраслости у одмеравању значењских и формалних момената често су бивале несигурне и субјективне, јер су, по правилу, уистину у питању нијансе. Отуда утисак (не без основа) да се прибегавало појединачном, лексичком нормирању. Мање је било пометње док је удео те лексике у општем фонду речи био ограничен и добрим делом сведен на језик појединих струка (*Правопис српскога језика*, т. 83).

Дакле, и у самом *Правопису* се примећује да се број оваквих лексичких склопова све више увећава, и то није случај само са терминологијом већ и са општим лексичким фондом. Аутори *Правописа* зато признају:

Тешко је дефинисати свеобухватна, јасна и лако применљива правила која би обухватила и релативно новију или сасвим нову лексику. Ризикује се притом изазивање додатне смутње у колико-толико стабилизване обичаје. Међутим, мора се ипак *унети више сагласности у регулације несумњиво сличних склопова*. То ће се најбоље учинити богато илустрованим прегледом инструктивних образаца, груписаних према значењским сродностима (*Правопис српскога језика*, т. 84).

Решења која се нуде у *Правопису* веома су збуњујућа, а то не би смело да буде тако, посебно ако тежимо ка томе да се правопис савлада у основној школи. Ученик који има петнаест година неће, међутим, лако моћи да разуме следећа решења која нам нуди *Правопис* (т. 84): *ауиосѿрада* : *ауио-ѿуи*; *аеродинамика* : *аеро-загађење*; *моѿоманија* : *моѿо-клуб*.

4. ПРИМЕРИ ИЗ СРПСКИХ МЕДИЈА. Међу новим лексичким јединицама које смо ексцерпирали углавном из српске дневне штампе током 2017. и 2018. године има примера за различите типове вишеделних лексичких јединица, али пажњу ћемо у овом раду усредсредити на двочлане лексичке јединице које представљају спој две именице, од којих прва одређује другу и понаша се као непроменљиви придев:

меџафон дијломаџија (Политика, 7. 8. 2018; Курир, 28. 9. 2018)
фејсбук дијломаџија (Телевизија Прва, 20. 1. 2019)
џинџ-џонџ дијломаџија (N1, 5. 4. 2018)
бикини судија (Блиц, 26. 8. 2018)
„џојоџа” маџија (Телеграф, 27. 6. 2018)
скриџи докџор (Новости, 9. 7. 2017)
џерила маркеџинџ (Данас, 28. 1. 2018)
џок оџкриџе (Курир, 26. 9. 2018)
џок џреџиска (Курир, 26. 9. 2018)
џок фоџоџраџије (Блиц, 8. 1. 2018)
џоалеџ-дијломаџија (Ало, 21. 11. 2018)
џулаџ комунизам [маџарски социјалистички режим] (Политика, 1. 12. 2018;
 Данас, 2. 12. 2018)
кока-кола социјализам [југословенски социјалистички режим] (Данас,
 2. 12. 2018)
алџхаџмер-симџонија (Г. Стојановић, Блиц, 1. 12. 2018)
селџи џуриџи (сајт РТС-а, 2. 12. 2018)
фламинџо боја (Данас, 26. 9. 2018)
„орден џредсџава” [уручивање ордена председнику Србије] (Данас, 19. 1.
 2019)
лешник џнезда [врста колача са лешницима] (Данас, 19. 1. 2019)

Наша пажња ће бити усредсређена на наведене примере, иако, у ширем смислу, у ову групу двочланих целина спадају и лексичке јединице чији први члан није само једна именица већ напоредна конструкција, именичка синтагма, реч из енглеског језика која може припадати различитим врстама речи или су у питању примери који се на други начин одвајају од већ наведених у првој групи: *каџран* и *џерје линч џоу* (Данас, 27. 9. 2018); *џуџи-фруџи џарџија* (Данас, 12. 1. 2018); *џинк-џенк џреџеџе*, *џинк-џенк занимање* (N1, 8. 4. 2018); *bad gay* и *good gay нараџив* (N1, 17. 6. 2018); *catch all џарџија* (N1, 16. 6. 2018); *сарс лок лажне весџи* (Данас, 14. 1. 2018); *џоуранер* (Новости, 9. 7. 2017); „*хоџ џинк*” *боја* (Данас, 26. 9. 2018); *уџџра џинк боја* (Данас, 26. 9. 2018); *bubble gum боја* (Прва телевизија, 28. 12. 2018); *Tie Dye маџица* (Данас, 5. 1. 2018); *Tie Dye изглед* (Данас, 5. 1. 2018); *хиџи џринџови* (Данас, 5. 1. 2018), *онлајн Србија* (Данас, 13. 1. 2019), *онлајн крсџаџи* (Данас, 13. 1. 2019), *онлајн инквизиџори* (Данас, 13. 1. 2019), *офлајн Србија* (Данас, 13. 1. 2019), *офлајн џроџон* (Данас, 13. 1. 2019), *феџ хаџина* (Блиц, 31. 5. 2016), *феџ џардероба* (Блиц, 31. 5. 2016).

Већ је из наведених примера уочљива несигурност новинара у вези са писањем оваквих двочланих јединица. Пишу их на три начина: као синтагму – *меџафон дијломаџија*, као полусложеницу – *џоалеџ-дијломаџија*, или прву реч нарочито наглашавају тако што је пишу курзивом или стављају под

наводнике – „тојота” мафија, *Tie Dye* мајица (истичући тако околионалност употребљеног непроменљивог детерминатора, али и чињеницу да га и графички треба истаћи и одвојити од именице на коју се односи).

5. СТАТУС НЕПРОМЕНЉИВОГ ДЕТЕРМИНАТОРА У СЛАВИСТИЦИ. Најинспиративнија питања у вези са правописним решењима јесу она на која је одговор могуће дати само ако се до њих долази решавањем структурнојезичких питања која стоје у њиховој позадини. И питања правописних решења за речи попут *меџафон дипломатија* спадају у таква. Да би се донела одлука о томе да ли лексичку јединицу *меџафон дипломатија* треба писати као две речи, као једну реч или једну реч са цртицом, треба претходно одговорити на питање да ли та двочлана јединица спада у синтагме, сложенице или полусложенице. Третман оваквих јединица, чији се број увећава у свим словенским језицима, привлачи пажњу слависта већ више од пола века. Испоставља се да њихов творбени статус може бити решен само ако се иде корак дубље у језичке системе словенских језика и ако се открије која се то глобална тенденција у развоју словенских језика, на свим нивоима структуре, потврђује порастом броја оваквих јединица. Дакле, треба кренути од тенденције у развоју словенских језика, преко творбених одлика дате лексичке јединице (али и синтаксичких и семантичких), до правописног решења!

Ц. Аврамова (2010) приметила је да се у славистици управо двочлане лексичке јединице са непроменљивим детерминатором користе као примери како би се егземплификовале тенденције у развоју словенских језика.² Проблем је, међутим, у томе што неки слависти користе ове примере да би доказали тенденцију аналитизма, а други како би доказали сасвим супротну тенденцију – пораст полисинтетизма.

² Статус лексичких јединица са непроменљивим детерминатором није, наравно, једино мерило за идентификацију тенденција у развоју словенских језика. Тенденције се испитују на свим језичким нивоима и у обзир се узимају јединице различитог нивоа општости. Двочлане лексичке јединице са непроменљивим детерминатором само су делић мозаика који се истражује. Пошто се у овом раду задржавамо само на тим јединицама, нећемо давати опште оцене које се тичу тенденција у развоју словенских језика. Корисно и инспиративно полазиште за опис ових јединица дао нам је К. Гутшмит (2003) у поглављу „Типолошке тенденције” у колективној монографији *Slowotwórstwo/Nominacja* (Онхајзер 2003), а затим и Ц. Аврамова (2010). Из колективне монографије коју је уредила И. Онхајзер примећује се и то да су у словенским језицима често истовремено активне сасвим супротне тенденције, нпр. национализација и интернационализација лексичког фонда, терминологизација и детерминологизација итд. Исто важи и за српски језик (исп. Драгићевић 2018: 237–248; 305–311). Не би било без основа претпоставити да се аналитизам и полисинтетизам истовремено појачавају у словенским језицима, у различитим њиховим доменима.

5.1. ПРВО СХВАТАЊЕ – НЕПРОМЕНЉИВИ ДЕТЕРМИНАТОРИ СУ ПОСЕБНЕ РЕЧИ. Једна група слависта сматра да увећавање броја непроменљивих лексичких јединица указује на чињеницу да словенски језици теже ка аналитизму. Овакве јединице ови лингвисти називају *нејпроменљиви придеви, аналитички придеви, аналитички дејтерминатори, нејпроменљиви дејтерминатори, аналити* итд. Из самих термина јасно је да их везују за аналитичку тенденцију.

5.1.1. Аналитички придеви у руском језику према М. В. Панову. Први аутор који је скренуо пажњу на ове јединице у светлу развоја аналитизма у руском језику био је А. А. Реформатски (1955), али најстриктнија схватања у вези с овим питањем имао је М. В. Панов. Он је свој програмски чланак „Об аналитических прилагательных” написао 1971. године, и то баш у зборнику посвећеном седамдесетом рођендану А. А. Реформатског.³ Приметио је да је у првој половини XX века, у руском језику, број ових лексичких јединица порастао на двеста „уязыковленных слов” (дакле, узуалних, а не тзв. „једнодневних” речи), што је за језик врло експанзивно. М. В. Панов (2004: 148) приметио је да лингвисти потцењују ове речи јер мисле да су оне израз тренутне језичке моде и овако је прокоментарисао неразумевање овог незауостављивог тренда: „Это фи! – слова, неполноценные однодневки. Но день-то оказался долог -, видимо, будет длиться и длиться.” Аутор је приметио, дакле, да се број тих јединица увећава великом брзином и да ништа не указује на то да ће ова појава ускоро престати.

Такозване аналитичке придеве као што су *беж* у *беж боја*, *фото* у *фотомајеријали*, *прес* у *пресбилџен*, *чудо* у *човек чудо*, *екс* у *експредседник*, *икс* у *икс-зрак*, *сйец* у *сйецполиклиника*⁴ итд., М. В. Панов класификовао је у деветнаест типова и прогласио их посебном врстом речи. За овакво, могло би се рећи, радикално схватање, Панов наводи одређену аргументацију. (1) Ове јединице су речи, а не делови речи, јер имају слободну, широку дистрибуцију, а то је, сматра Панов (2004: 148), основна одлика лексема. (2) Ове јединице имају стабилно значење и оно се не мења у зависности од контекста, што је такође одлика посебних лексема. (3) Сматра их придевима јер стоје уз именицу и означавају неку одлику појма њоме исказаног. (4) Неки од њих су, каже Панов, променили значење у односу на своје самосталне хомониме, нпр., именица *чудо* нема сасвим исто значење када се користи самостално

³ Да бисмо указали на углед и важност тог чланка, напомињемо да је 2004. године прештампан у библиотеци *Класици оићесџивенной филолоџии*, и то у тому ове библиотеке који је у потпуности испуњен радовима М. В. Панова. Ми ћемо се у овом раду користити издањем из 2004. године.

⁴ Правописна решења примера које наводимо у раду преузели смо из литературе коју цитирамо или штампаних медија које користимо као изворе.

и као аналитички придев (*чудо њећ, чудо човек*). (5) Све ове јединице имају самостални акценат. Панов завршава свој рад констатацијом да многи лингвисти не разумеју да су аналитички придеви посебна врста речи јер немају довољно смелости да слободно и отворено посматрају језичке промене, а осим тога, превише размишљају из дијахронијске визуре. То што се многи аналитички придеви пишу као саставни део сложеница такође отежава правилан приступ и представља „ортографску самообману лингвиста”.

Као што се види, М. В. Панов сматра хомонимима именицу која се употребљава самостално и ону која се употребљава као аналитички придев. Панов сматра да путем конверзије аналитички придеви настају од именица, предлога, префикса.

5.1.2. НЕПРОМЕНЉИВИ ПРИДЕВИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ПРЕМА М. НИКОЛИЋУ. На материјалу српског језика најдеталније је непроменљиве придеве описао М. Николић (1996). Поделио их је на турцизме (који су, наравно, старији и везују се углавном за народне говоре) и европеизме (који су новији и користе их урбанији, образованији говорници српског језика). Међу турцизмима највише је оних на *-ли*: *аџикли, бадемли, бурунџукли, меракли, њамукли, сачмали, севајли, челикли, шећерли* итд. Утицај ових турцизама у српским народним говорима био је толики да је народ користио њихов творбени модел и за грађење непроменљивих придева од српских основа: *бисерли, враџали, жуборли, мирисли, образли* и сл. Мање су обични непроменљиви придеви на *-и* (*вишњеви, голуби, зејџини, кујуси, лимуни...*), на *-а* (*бруса, каба, хасџа...*), на *-е* (*ђумре, њазе*), *-у* (*бурунџу, еблеху*), *-џ* (*кабаџ, хоџ, чурук, џеретџ*).

М. Николић дели европеизме на англицизме (*инџиџанџ, каки, макси, миди, суйџер, џиџи-џиџи*), германизме (*браон, џлаџ, џеџетџ*) и романизме (*беџ, блонд, екџџра, лила*). Од српских непроменљивих придева словенског порекла М. Николић издваја придев *налик* као једини који се користи у стандардном српском језику.

М. Николић (1996) детаљно пописује и класификује непроменљиве придеве у српском језику, али се не бави њиховим односом с именицом уз коју стоје. Третира их, изгледа, као посебне речи које с именицама граде синтагме и нигде не одваја јединице као што су *макси-, миди-, мини-* итд. у посебну групу, иако се оне често пишу састављено с именицом уз коју стоје. Због тога наводимо разматрања М. Николића у овој целини рада јер сматрамо да његов приступ непроменљивим придевима има сличности с приступом М. В. Панова. Аутор се пита због чега има значајно више непроменљивих придева од непроменљивих именица у српском језику и одговор проналази код А. Белића, који сматра да није чудо што има доста језика у којима су придеви непроменљиви јер је њихова употреба зависна, а различитим придевским облицима само се обележава њихова функција или веза с именицом.

5.1.3. КРАТКО ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ О НЕПРОМЕНЉИВИМ ДЕТЕРМИНАТОРИМА И ТЕНДЕНЦИЈИ АНАЛИТИЗМА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. На основу онога што је речено износимо неколико закључака, према сопственом виђењу ове појаве. Прво, ваљало би размислити о термину *йридев* за јединице у које спадају префиксоиди, именице, речи из страних језика које се могу употребљавати као различите врсте речи, скраћенице итд. Чини се да је прецизније за ове јединице употребљавати лексему ширег значења – *дејтерминаџор*. Термин *йридев* уноси забуну јер се у случају његове употребе мешају морфолошки и синтаксички план. Морфолошки термин употребљава се да означи функцију коју уобичајено има дата морфолошка јединица. Друго. Јасно је да сви словенски језици у овом тренутку трпе подједнако снажан утицај енглеског језика, али нису сви подједнако склони употреби непроменљивих детерминатора. Они у руском језику постоје од почетка XX века (према М. В. Панову), а у српском језику, под утицајем турског, у великом броју постоје још од средњег века, па су се по угледу на њих у народним говорима стварале нове јединице које спадају у ову групу. Из тога би се могло закључити да ће српски језик данас, можда, лакше и брже него руски језик усвајати такав утицај из енглеског језика. То значи да треба опрезно говорити о тенденцијама које важе за све словенске језике јер је питање да ли заиста важе баш за све језике и да ли се дешавају у истом интензитету. Треће. М. В. Панов је, према нашем мишљењу, можда, правилно навео разлоге због којих аналитичке придеве сматра посебном врстом речи, али сви ти разлози не важе у истој мери за све јединице које је издвојио. Другим речима, јединице као што су префиксоиди ни случајно немају исту семантичку, синтаксичку и творбену одвојивост од именице на коју се односе као именице које се односе на друге именице и могу се користити и самостално. Дакле, однос детерминатора према главној речи је разнолик, па је од случаја до случаја различит и степен њихове самосталности. Све ове јединице, због тога и због других разлога, не могу бити третиране као посебна врста речи. Четврто. Ако се нека именица употребљава самостално и у улози аналитичког придева, нпр. *меџафон* – у самосталној употреби и у конструкцији *меџафон диџломаџија* – однос између ове две реализације лексеме *меџафон* не може се назвати хомонимијом, јер хомонимија подразумева изостанак било какве семантичке везе између лексема, а у овим случајевима семантичка веза је више него очигледна. Пето. Не може се прихватити да се ове две реализације именице *меџафон* третирају као две лексеме од којих је једна настала конверзијом од друге. У овим случајевима не може се говорити о две лексеме. У питању су само различите употребе исте лексеме. Шесто. Приказана ситуација није нас уверила у тенденцију аналитизма у словенским језицима и поред тога што је несумњива чињеница да расте број непроменљивих детерминатора у словенским језицима.

5.2. ДРУГО СХВАТАЊЕ – НЕПРОМЕНЉИВИ ДЕТЕРМИНАТОРИ СУ ДЕЛОВИ СЛОЖЕНИЦА. Према другом схватању, непроменљиви детерминатори су делови сложеница, а увећавање броја таквих сложеница показатељ је тенденције синтетизма у словенским језицима. Да ли ће се ове јединице писати као полусложенице или као сложенице, то зависи од нормативних начела различитих језика, али је суштина иста – лексичке јединице о којима је реч настају слагањем. Ово схватање заступа и образлаже Ц. Аврамова (2010), која констатује да много више слависта размишља слично њој и наводи библиографске податке за радове на руском, чешком, пољском и бугарском језику у којима се јединице овог типа сматрају сложеницама. Ако су јединице *бизнис* (у *бизнисклуб*), *видео* (у *видеофилм*) итд. делови сложених речи, а нису самосталне речи, Ц. Аврамова се пита могу ли се назвати непроменљивим придевима и закључује да их је боље називати компонентама с атрибутивном функцијом. Именица у својству прве компоненте сложенице неутрализује своје граматичке одлике и трансформише се у непроменљиву компоненту, у атрибут, тј. почиње да врши нову функцију, сматра Ц. Аврамова (2010: 105), идући за Ј. Балтовом. Сложеница испуњава следеће услове (Аврамова 2010: 107): (1) образована је из најмање два корена; (2) бар једна компонента губи своје граматичке карактеристике у оквиру целине; (3) компоненте сложенице не могу замењивати места; (4) обе компоненте, независно од својих значења, у оквиру целине именују један нови појам; (5) међу компонентама се успоставља однос координације или субординације; (6) сложенице имају један главни акценат.⁵ Пошто јединице са непроменљивим детерминатором испуњавају све ове услове, не постоји разлог да им се приступа као синтаagmaма.

Ц. Аврамова (2010: 108–109) с правом дели на две групе лексичке јединице с непроменљивим детерминатором. У првој групи се налазе јединице које се састоје из две или више пунозначних основа које и самостално могу функционисати као лексеме: *рокклуб*, *цезконцерт*, *рејџромузика* итд. Другу групу сачињавају јединице чији један члан спада у афиксоиде: *експрајрофит*, *биокарта* итд., али и *винотека*, *осамагеј* итд. Афиксоиди се деле на префиксоиде и суфиксоиде. Неки чешки лингвисти, наводи Аврамова, сматрају да творенице настале помоћу афиксоида не спадају ни у композите, а ни у деривате, већ начин њихове творбе називају *суфиксоидација* и *префиксоидација*. Аврамова (и не само она већ и други слависти), међутим, несамосталне препозитивне компоненте дели на *префиксоиде* и *радиксоиде*. Критеријуми за њихово разликовање нису претерано прецизни, али Ц. Аврамова предлаже критеријум апстрактно/конкретно, непредметно/предметно. Радиксоиди изражавају предметно значење (*радио-*, *диско-*, *телеф-*, *крими-*),

⁵ Напомињемо да се ово правило о *главном акценћу* односи на бугарски језик.

а префиксоиди (*анти-*, *вице-*, *микро-*, *макро-*, *супер-*) означавају односе (локативне, темпоралне, квалитативне, квантитативне, хијерархијске итд.). Префиксоиди су ближи префиксима него радикасоиди јер ни префикси немају предметно значење. Грађење твореница помоћу префиксоида Аврамова сматра деривацијом, а грађење помоћу радикасоида – композицијом. Ова прецизна ауторка као посебан тип јединица уводи *афиксоидне композиције*, који се састоје из радикасоида и суфиксоида, нпр. *еврофил*. Све ове јединице настале везивањем префиксоида, радикасоида, суфиксоида или лексеме која може бити и самостална, према мишљењу Ц. Аврамове, треба писати састављено. Ц. Аврамова (2010: 112) закључује да су јединице са непроменљивим детерминаторима доказ нарастајућег полисинтетизма у словенским језицима, а пораст броја афиксоида доводи у везу са развојем аглутинативне црте у словенским језицима, која се развија упоредо са полисинтетизмом.

5.2.1. КРАТКО ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ О НЕПРОМЕНЉИВИМ ДЕТЕРМИНАТОРИМА И ТЕНДЕНЦИЈИ ПОЛИСИНТЕТИЗМА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. Прво. Према нашој оцени, не чуди податак да много више слависта третира јединице са непроменљивим детерминатором као сложенице, а не као синтагме, јер ове јединице задовољавају све услове потребне да би се сврстале у ту групу. Друго. Подржавамо то што је Ц. Аврамова раздвојила јединице са препозитивним компонентама од оних чији први део представља компонента која се у језику јавља као самостална лексема. То су различите јединице и оне заслужују различит третман. Треће. Врло је важно то што на научном, теоријском нивоу, Ц. Аврамова пажљиво раздваја чак пет типова јединица тамо где Панов види један тип нове врсте речи: 1) радикасоид + основа: *кримироман*; 2) префиксоид + основа: *макроекономија*; 3) радикасоид + суфиксоид: *еврофил*; 4) основа + суфиксоид: *русофил*; 5) основа самосталне лексеме + основа самосталне лексеме: *радионовинар*. С друге, практичне, стране, на нивоу правописа, ауторка предлаже само једно решење – састављено писање свих ових јединица. Научник и треба да запази све нијансе могућих односа међу јединицама лексичког система, али на правописном нивоу, који је намењен широким масама, све те односе треба свести на основне принципе. То је овде и учињено и представља добар пример избалансираног односа између резултата испитивања језичке структуре и правописних решења. Четврто. Наш приступ би, ипак, био делимично другачији. Спој између две компоненте лексичке јединице, ако су компоненте потврђене и као самосталне лексеме од којих је једна непроменљива и одређује другу, сматрамо да треба писати са цртицом и третирати као полусложеницу (*меџафон-дипломаџија*, *џојџа-маџија*, *банана-рејублика*), а спојеве са префиксоидом треба писати спојено (*меџајроблем*, *џиџаконференција*, *макроекономија*). Цртица у писању компо-

нената које могу бити и самосталне лексеме указује на већи степен њихове самосталности и одвојивости у односу на спојеве између префиксоида и основинске речи, јер префиксоиди не могу бити самостални. Сматрамо да ова разлика треба да се огледа и у правопису. Писање јединица типа *меџафон-дипломатија* са цртицом и те како има упориште и у *Правопису*: „С цртицом се пишу склопови речи код којих саставнице задржавају изванредан степен значењске аутономности, засебан акценат и непроменљивост прве од њих” (*Правопис српског језика*, т. 82).

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. На крају овог рада закључујемо да о питањима правописа не могу одлучивати само стручњаци за правопис, јер одговарајућа решења бројних правописних питања леже дубоко у језичкој структури и представљају изазов за лингвисте свих профила. Кренули смо у овом раду од чињенице да у српском језику, као и у осталим словенским језицима, расте број двочланих лексичких јединица у којима се једна именица понаша као непроменљиви детерминатор друге, променљиве, именице (*меџафон-дипломатија*, *шојоша мафија*). Ове јединице се у штампаним медијима пишу као две речи или као једна с цртицом, што значи да су новинари у недоумици да ли да их третирају као (полу)сложенице или као синтагме. Испоставило се да одговор на ово питање задире у творбу речи, семантику и синтаксу, а затим, још дубље, да статус ових јединица треба посматрати из општије визуре – из угла тенденција у развоју словенских језика. По неким лингвистима, у новије време, словенски језици се развијају под дејством аналитизма, а по другима – главна тенденција је тенденција полисинтетизма. Заступници аналитизма третирају јединице типа *меџафон-дипломатија* и *евроскејџик* као синтагме, наглашавајући да расте број непроменљивих речи у словенским језицима, док заступници полисинтетизма сматрају да ове јединице спадају у сложенице и закључују да у словенским језицима расте број јединица које настају спајањем елемената. Заступници нарастајућег полисинтетизма верују, такође, да пораст броја лексема с афиксоидима значи да се у словенским језицима повећава и број аглутинативних црта. Без јасног увида у целокупан систем српског језика и других словенских језика нисмо, у овом раду, доносили закључке о правцима развоја словенских језика, али смо стали на страну заступника полисинтетизма, тј. сматрамо да јединице типа *меџафон-дипломатија* или *евроскејџик* не треба третирали као двочлане јединице, већ као једночлане, с том разликом што сматрамо да оне јединице које се састоје из компонената које могу бити и лексеме (*меџафон-дипломатија*) треба третирали као полусложенице и писати их са цртицом, а лексичке јединице са префиксоидима (*евроскејџик*) треба третирали као префиксале и писати их спојено.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамова 2003: Ц. Аврамова, *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, София: Heron Press.
- Аврамова 2010: Ц. Аврамова, „О некоторых (новых) явлениях в славянском словообразовании с типологической точки зрения”, у: Е. В. Петрухиной (ред.), *Новые явления в славянском словообразовании, система и функционирование*, Москва: Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Филологический факультет, 100–116.
- Гутшмит 2003: К. Gutschmidt, „Типологические тенденции”, у: I. Ohnheiser (red.), *Słowotwórstwo / nominacja*, Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik. Uniwersytet Oplski – Instytut Filologii Polskiej, 339–357.
- Драгићевић 2018: Р. Драгићевић, *Српска лексика у прошлости и данас*, Нови Сад: Матица српска.
- Драгићевић 2019: Р. Драгићевић, „Допринос глобализације банализацији лексичког фонда српског језика”, *Глобализација и славянско словообразование*, Минск: Беларуская навука (у штампі).
- Корјаковцева 2013: Е. И. Корјаковцева, „Словообразовательные ресурсы новых функциональных стилей славянских языков”, у: Elena Koriakowcewa (red.), *Słowotwórstwo a nowe style funkcjonalne języków słowiańskich*, Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 9–39.
- Корјаковцева 2016: Е. И. Корјаковцева, *Очерки о языке современных СМИ*, Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.
- Николић 1996: М. Николић, „Непроменљиви придеви у српском језику”, *Наш језик*, XXXI/1–5, Београд, 35–55.
- Онхажер 2003: *Słowotwórstwo / nominacja*, red. I. Ohnheiser, Opole: Universität Innsbruck – Institut für Slawistik. Uniwersytet Oplski – Instytut Filologii Polskiej.
- Панов 2004: М. В. Панов, „Об аналитических прилагательных”, *Труды по общему языкознанию и русскому языку*, том 1, под ред. Е. А. Земской и С. М. Кузьминой, Класики отечественной филологии, Москва: Языки славянской культуры, 137–151.
- Правојис*: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правојис српскога језика*, измењено и допуњено издање, редакција измењеног и допуњеног издања: Мато Пижурица (главни редактор), Милорад Дешић, Бранислав Остојић, Живојин Станојчић, Нови Сад: Матица српска.
- Реформатски 1955: А. А. Реформатский, *Введение в языковедение*, Москва: ГУПИ МП РСФСР.
- Химик 2004: В. В. Химик, *Большой словарь русской разговорной речи*, Санкт Петербург: Норинт.

LANGUAGE ORTOGRAPHIC SOLUTIONS OF NEW WORDS
IN SERBIAN PRINT MEDIA

S u m m a r y

In the contemporary Serbian language, the number of two-member lexical units composed of two nouns, the first of which is indeclinable and acts as a semantic determiner of the other (eg, *megafon diplomatija*) increases. In the Serbian print media, these units are written as open compounds (as two words) or as hyphenated compounds (i.e. with a dash). In order to solve this perplexing dilemma, a semantic, syntactic and a word formation relationship between members of such lexical units must be determined. This problem is approached in two ways in Slavic linguistics. This paper analyses the problem and the author gives her own solution. We consider that the units of the *megafon-diplomatija* or *evroskeptik* should not be treated as two lexemes, but as one lexeme, with the difference that those units consisting of the components that both can be separate lexemes (*megafon-diplomatija*) should be treated as hyphenated compounds and write them with a hyphen, and lexical units with prefixoids (*evroskeptik*) should be treated as prefixoid compounds and written as close compounds (i.e. together).

Key words: neologisms, indeclinable determiners, language style, word formation, Serbian language.